

Oponentský posudok diplomovej práce Bc. Kateřiny Janičkovéj *Způsob nahlížení na sexualitu osob s „postižením“ v rámci zařízení sociální péče. Komparace projektů sexuální asistence v České republice a Novém Jižním Walesu* (Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy v Praze, Katedra genderových studií, 2018. Vedúca práce: Mgr. Kateřina Kolářová, Ph.D.)

Kateřina Janičková si pre svoju diplomovú prácu zvolila tému, ktorá si rozhodne zaslúži pozornosť a súdiac podľa množstva obhájených študentských prác na Univerzite Karlovej a v Českej republike (ČR) všeobecne sa jej aj dostáva. Jej výskumný projekt je charakteristický svojím komparatívnym aspektom – porovnaním postojov poskytovateľov sociálnych služieb k sexuálnej asistencii či sexuálnej práci v Českej republike na jednej a v austrálskom Novom Južnom Walese (NJW) na druhej strane. Domnievam sa však, že práve to, čo ho robí špecifickým, je aj jeho neuralgickým bodom.

Práca sa dá čítať dvomi spôsobmi – jedným, ktoré explicitne preferuje autorka, a druhým, ktoré vyvstáva z kritickejšieho čítania výskumného postupu a predloženej práce. V prvom prípade je cieľom práce zistiť, aká sú postoje a prax poskytovateľov sociálnych služieb v ČR a v NJW a porovnať ich (ako uvádza autorka v poslednom odstavci Úvodu na s. 4 – hoci, je nutné podotknúť, v Závere práce si už autorka kladie cieľ oveľa menší – zoznámiť čitateľstvo s diskutovanou problematikou, s. 60). V druhom prípade sa ako cieľ práce javí skôr v prvom rade zistiť postoje a prax poskytovateľov sociálnych služieb v ČR a až v druhom rade ich porovnať so situáciou v NJW. Na rozlíšení týchto čítaní záleží, lebo na ich základe sa inak formuluje výskumná otázka. Túto však Kateřina Janičková nikde takto explicitne neformuluje; najbližšie sa k nej dostáva pri formulácii cieľov práce (s. 4).

V prvom prípade by výskumná otázka mohla mať vo všeobecnosti podobu (resp. by mohla byť variáciou tejto otázky): Aké faktory spôsobujú odlišnosti a podobnosti v postojoch k sexuálnej asistencii a jej praxi u vybraných aktérov v jednom štáte na jednej a v druhom štáte na druhej strane? Diplomandka ale – súdim na základe dotazníkových otázok predložených respondentkám v ČR, lebo len k nim mám v predloženej práci prístup (pozri Príloh na s. 71 – 74) – k takejto výskumnej otázke necieli. Hoci sa snaží v svojej interpretácii špekulovať o možných rozdielnych alebo podobných výsledkoch v jednotlivých štátoch, nerobí tak na základe dát získaných z dotazníkov, ale na základe teoretického vedenia o politikách a praxi ohľadom sexuálnej asistencie či sexuálnej práci v oboch štátoch. Diplomandka si zároveň uvedomuje problém vyplývajúci z toho, že podobné výberové zisťovanie (šetrení, survey, průzkum) robí nielen na rôznych miestach, ale aj v rôznom čase – novojužnowaleský prieskum bol na rozdiel od toho jej výskumu prevedený už v roku 2001. Premennú času však nielen kontroluje, ale chce ju využiť – domnieva sa totiž, že situácie v ČR a NJW sú si štruktúrne podobné, keďže výberové zisťovanie bolo v jednom aj druhom prípade robené približne dva roky po legálnom umožnení sexuálnej asistencie (s. 31).

V druhom prípade by výskumná otázka mohla zase mať podobu: Aké sú postoje k sexuálnej asistencii a jej praxi u vybraných aktérov v Českej republike? Domnievam sa, že toto je v skutočnosti otázka, ktorú si autorka kladie. Vo výsledkoch zisťovania totiž jednoducho prechádza kvantifikovanými zisteniami pri jednotlivých otázkach, ktoré pokrývajú niekoľko hlavných oblastí postojov a praxe: informácie o poskytovateľoch sociálnej služby, potreba vzdelávania zamestnancov, poskytovanie vzdelávania klientstvu, poskytovanie materiálov klientstvu a napokon sexuálne služby. Pri nich sumarizuje odpovede na otázky za ČR a vzápätí ich porovnáva s odpoveďami v NJW.

Nechcem autorke podsúvať úmysly, ktoré sama nekonštatuje, ale moje čítanie situácie je nasledovné: Najskôr sa jej dostali do rúk výsledky výberového zisťovania z NJW, ktoré mapovali situáciu v tomto austrálskom štáte charakterizovanom najmä akceptujúcim postojom k sexuálnej práci celkovo a tiež existenciou schémy sexuálnych služieb pre osoby s „postihnutím“. V tomto

zmysle NJW pre autorku predstavuje štát (presnejšie: časť štátu), ktorý je z jej normatívneho hľadiska progresívnejší než ČR a môže ČR slúžiť ako príklad – tak to napokon formuluje aj v Úvode svojej práce (s. 3). Potom sa rozhodla zistiť situáciu v tej istej veci v ČR a chcela zistiť, či teda ČR má „dobiehať“ NJW a ak áno, tak v čom. Výberové zisťovanie tak pravdepodobne slúžilo ako inšpirácia, z ktorej sa vo výsledku diplomandka snažila vydolovať niečo viac – to sa jej ale podľa môjho názoru nepodarilo. Predpokladám tiež, že v práci došlo k relatívne bežnej veci v študentských výskumoch – k tomu, že výber výskumného nástroja (dotazníku) „predbehol“ stanovenie výskumnej otázky. Z toho potom vyplýva aj obmedzená platnosť výskumných zistení.

Aby som uzavrela túto reflexiu nad výskumnou stratégiou, metodológiou a metódami: Domnievam sa, že autorka podcenila komplexnosť a náročnosť kvantitatívnej výskumnej stratégie. Ak by ju nepodcenila, tak podľa môjho názoru mala vykonať niekoľko krokov (a je pravdepodobné, že aj mnoho ďalších): V prvom rade kriticky zhodnotiť novojužnowaleské výberové zisťovanie a diskutovať jeho validitu, reliabilitu a objektivitu. V druhom rade v práci prezentovať a preložiť dotazník z novojužnowaleského výberového zisťovania. (Tento v práci napríklad vôbec nie je; autorka uvádza len odkaz na webovú stránku s výsledkami výskumu – ale ani tie nie sú na webovej stránke organizácie Touching Base voľne dostupné a sú dostupné len na vyžiadanie.) V treťom rade na základe porovnania dotazníku z novojužnowaleského výberového zisťovania s autorkiným dotazníkom z českého výberového zisťovania preukázať, že dotazníky merajú to isté. – Myslím, že toto autorka nespravila a preto je otázne, aké iné závery okrem prostého porovnania odpovedí na jednotlivé otázky v jednotlivých štátoch a okrem hypotetizovania o možných podobnostiach a rozdieloch, ktoré sú ale pomerne slabo ukotvené v teórii, možno v predloženom výskume robiť. Je tiež dosť dobre možné, že autorka by na základe kritickej analýzy výberového zisťovania z NJW dospela k tomu, že komparatívnu analýzu s výberovým zisťovaním v ČR nie je možné – buď vôbec alebo nie jednoducho – spraviť.

Ak budeme sledovať druhú alternatívu výskumnej otázky, ktorú načrtávam vyššie, tak vecne vzaté máme v predloženej práci pred sebou výsledky výberového zisťovania o skúmanom probléme v ČR. Ide o jednorazové prierezové zisťovanie, v ktorom sa výskumná vzorka vybrala dobrovoľne. Tomuto chápaniu by zodpovedala aj časť Design průzkumu (s. 32 – 33), v ktorej autorka vôbec nediskutuje novojužnowaleské zisťovanie, ale len české. Kvalitu designu a prevedenia takto zúženého výskumu by bolo možné previesť, ak by autorka jasne konštatovala, čo je výskumná otázka a formulovala konštrukty a hypotézy – tie tu však prítomné nie sú. (Autorka sama sa snaží dostať nárokom na kvantitatívny výskumu a kvalitu svojho merania sa snaží obhájiť, no robí to podľa mňa nedostatočne. Vo veci validity napríklad konštatuje: „Ačkoli si uvědomuji, že posuzování validity, tedy schopnosti zjistit to, k čemu byl dotazník určen, může být subjektivní, jsem toho názoru, že tato podmínka byla splněna.“ /S. 33./ Validitu teda nijako nepreukazuje, ale skôr v texte performatívne buduje.)

Vo výsledku sa domnievam, že *komparatívny* cieľ predloženej práce zostal nenaplnený. Ak – ako sa domnievam – bolo zistiť postoje k sexuálnej asistencii pre ľudí s „postihnutím“ a prax sexuálnej asistencie medzi zástupcami zariadení sociálnych služieb v ČR preto, aby bolo možné tieto postoje a prax meniť, tak by bola bývala vhodnejšia voľba kvalitatívnej výskumnej stratégie. Tento záver týkajúci sa výskumnej stratégie nijako nespochybňuje veľký prínos kvantitatívneho výskumu, o ktorom autorka správne konštatuje, že bol dlho feministickými výskumníčkami neprávom obchádzaný (s. 31). Konštatuje len to, že v predloženej práci kvantitatívna výskumná stratégia neplní účely, na ktoré je vhodná.

Odhliadnuc od metodologických otázok, autorka podáva v teoretickej časti (ktorá takto nie je označená, ale zodpovedajú jej kapitoly: Diskurs „postihnutí“, Sexualita osob s „postihnutím“ v zařízení sociální péče, Sexuální asistence v České republice a Sexuální asistence v Novém Jižním Walesu) dobrý prehľad o rôznych – právnych aj teoretických – chápaniach „postihnutia“, pričom sama sleduje konceptualizáciu v duchu Foucaulta a kritiky normality a neoliberalizmu.

V tejto súvislosti však vyznieva ako paradoxné vymedzenie sexuálnej túžby a praxe v podobe sexu pochopeného ako základná fyziologická potreba v duchu Maslowa (s. 10). Nie je foucaultovské chápanie sexu na jednej strane a sexu ako základnej ľudskej potreby či sexu ako niečoho, na čo má existovať nárokovateľné právo (autorka ho diskutuje na s. 12 alebo 21 a ď.), na strane druhej v napätí?

Za dobré považujem aj časti opisujúce podmienky sexuálnej asistencie v ČR a v NJW. V ňom oceňujem napríklad kritické čítanie nesprávnej argumentácie moderátorky DVTV vo veci práva na sex (s. 20). Predovšetkým je tu cenná diskusia príčin vzniku termínu sexuálna asistencia, ktorý v NJW, kde je legalizovaná sexuálna práca, neexistuje. Autorka tu dobre číta jazykové a politické strategizovanie organizácií usilujúcich o presadenie sexuálnej asistencie pre osoby s „postihnutím“ v ČR (s. 23 a ď.). Aj na iných miestach prejavuje schopnosť kriticky čítať a interpretovať diskurz o sexuálnej asistencii v ČR (s. 26 – 28).

V práci by bolo vhodné explicitnejšie upriamiť pozornosť na vlastnú pozicionalitu, resp. robiť tak reflektovane. Na viacerých miestach autorka ukazuje na to, ako sa menili jej vlastné postoje k „postihnutiu“ a sexualite ľudí s „postihnutím“, taktiež vyslovuje v celej práci hodnotiace stanoviská – to všetko nepochybne patrí k uchopeniu pozicionality autorky.

Pri interpretácii výsledkov, ktorá spočíva v hľadaní vysvetlenia podobností a rozdielov v daných javoch v ČR a v NJW, autorka podľa môjho názoru nereflektovane podlieha istému metodologickému nacionalizmu a nielen nemu – aj predstave toho, že ČR doháňa a má doháňať „Západ“, tu: NJW. To sa ukazuje napr. v časti, kedy autorka ako „príjemné prekvapenie“ uvádza to, že podstatne viac českých než novojužnowaleských respondentiek sa vníma ako zdatných v komunikácii o sexe s klientmi (s. 45). Podobný hodnotiaci opis sa opakuje na s. 47 – 48 a inde.

Celkovo formulácie ako „mile překvapena“ (s. 36, 45, 47), „mne potěšilo“ (s. 36, 44), „spokojena“ (s. 38, 39, 59), „jako pozitivní“ (s. 39, 42, 44, 50) poukazujú viac na či už pozitívne alebo negatívne predsudky autorky alebo na nedostatočnú diskusiu výskumného postupu. V istom zmysle tak tieto vyjadrenia bránia hlbšej interpretácii konkrétnych zistení. Iné formulácie zase sklzánu z odborného štýlu do publicistického („již teď ale mohu prozradit“, s. 18; „nemohu se zbavit dojmu“, s. 44).

Odkazovanie na literatúru je dobré – až na jednu, ale o to zásadnejšiu, vec: Autorka v svojej diskusii výsledkov výberového zisťovania v ČR s výsledkami výberového zisťovania v NJW nikde presne neodkazuje na *Touching Base Survey*, ktorej autorkou je Leanne Robinson (2002).

Práci nie je možné uprieť snahu o premyslenú interpretáciu získaných dát v svetle teórie a ďalších poznatkov. Jej detailmi sa tu však ďalej nezaobieram. Za dôležité totiž považujem na obhajobe prediskutovať výskumnú otázku, ciele výskumu a vhodnosť zvolenej výskumnej stratégie.

Prácu navrhujem hodnotiť známkou nedostatočne až dobre, v závislosti na obhajobe.

Mgr. Ľubica Kobová, MA, PhD.

Praha, 12. 9. 2018